

ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ

Ιωάννης Πετρόπουλος

Αναπληρωτής Καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας,
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

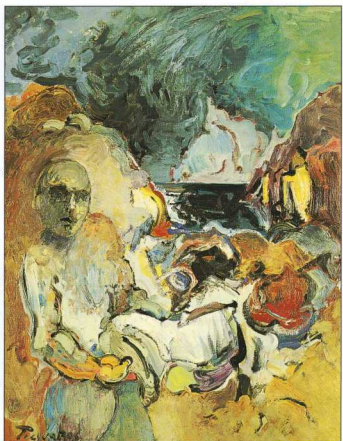
Στο παρόν αφιέρωμα της Αρχαιολογίας αναλύονται τα όνειρα, οι ονειροπολήσεις και οι οπτασίες παιδιών και ενηλίκων (ακόμη και εθνογράφων!) που καταγράφηκαν από τα μέσα του 19ου αιώνα και εξής. Τα όνειρα αυτά προέρχονται από την ελληνική ύπαιθρο και τον ελληνοισμό της διασποράς και, με την εξαίρεση των έντεχνων ενυπνίων που ενσωμάτωσαν σε διηγηματά τους ο Βιζυηνός και ο Παπαδιαμάντης, είναι πραγματικά, αφού τα είδαν και τα περιέγραψαν πραγματικοί άνθρωποι. Οι επιμέρους πραγματεύσεις των συγγραφέων στο τεύ-

χος αυτό οδηγούν αβίαστα σε μερικά συμπεράσματα:

Το όνειρο είναι ατομικό, αλλά ταυτόχρονα και ριζικά κοινωνικό φαινόμενο, ιδιαίτερα όταν υποβάλλεται σε δημόσια “απαγγελία” από τον ονειρευτή και σε ερμηνεία από τον ίδιο ή το περιβάλλον του. Στη Μάνη η ονειροσκοπία είναι σήμερα, όπως και το μοιρολόι, αποκλειστικά γυναικεία δραστηριότητα και αποτελεί μια πρώτης τάξεως ευκαιρία – και διεξόδο – για τις γυναίκες να εκφράσουν την πολιτισμική τους δύναμη: βλ. το άρθρο της Κ.-Νάντιας Σερεμετάκη. Το πε-

2. Πιερράκος Άλκης
“Το όνειρο”, 0,855 x 0,65 μ.
Εθνική Πινακοθήκη.

1. Λύτρας Νικηφόρος
“Το όραμα”, 0,215 x 0,16 μ.
Ιδιωτική συλλογή.

ριεχόμενο του ονείρου διαμορφώνεται εξάλλου από κοινωνικές παραμέτρους και προσδοκίες. Το έργο του Charles Stewart αναδεικνύει καθαρά την ιδιάζουσα κοινωνική δυναμική που ώθησε, το 1930, μια ομάδα παιδιών στην Κόρνω της Νάξου να γίνουν συχνά θεατές ονείρων ή οπτασιών, κατά τη διάρκεια των οποίων δέχονταν πληροφορίες και προτροπές από την Παναγία και την Αγία Άννα. Τα όνειρα αυτά φαίνεται ότι επηρεάστηκαν, σε κάποιο βαθμό, και από τις προσδοκίες των τοπικών "ακροατηρίων" των παιδιών, καθώς και από την περιρρέουσα ατμόσφαιρα θρησκευτικότητας στη συγκεκριμένη εποχή και περιοχή.

Το δεύτερο αξιοπρόσεχτο στοιχείο είναι ότι όλα σχεδόν τα όνειρα – ακόμη και τα λογοτεχνικά – που παρουσιάζονται αφορούν στο άμεσο μέλλον. Για παράδειγμα, τα προφανή σημεία των ονείρων που εξηγούν οι Μανιάτισσες προλέγουν τη "μοίρα" και ακόμη και προκαλούν, εκ των υστέρων, το κακό στο άτομο που σχετίζονται, το οποίο δεν είναι όμως αναγκαστικά ο ίδιος ο ονειρευτής. Η Βασιλική Χρυσανθοπούλου δείχνει ότι χάρη στα όνειρα τους ορισμένοι τουλάχιστον Έλληνες μετανάστες κατόρθωσαν αφενός να "επεξεργαστούν" σοβαρές κοινωνικές δυσκολίες στην προσαρμογή τους στην ξενιτιά, και αφετέρου να επανερμηνεύσουν την εθνική και γλωσσική τους ταυτότητα.

Το τρίτο γνώρισμα των ονείρων είναι ότι, εκτός από τη συχνά μεταφορική εικονοπλασία

τους, έχουν κατά κανόνα και τη δική τους φυσική γλώσσα. Σε μία μάλιστα περίπτωση που πραγματεύεται η Χρυσανθοπούλου, η γλώσσα αυτή καθαυτήν – ή μάλλον η διαπάλη και αλληλεπίδραση ανάμεσα στα Ελληνικά και τα Σουηδικά – είναι ο πραγματικός πρωταγωνιστής του ονείρου. (Τον 2ο μ.χ. αιώνα ο Αρτεμιδωρος διασώζει την πληροφορία ότι υπήρχαν Έλληνες οι οποίοι έβλεπαν στον ύπνο τους τα γράμματα του λατινικού αλφαβήτου.)

Το τελευταίο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι το όνειρο, το ονειροπόλημα (ιδιαίτερα η εκστασιακή ονειροπόληση) και η εν εγρηγόρσει σκέψη δεν παρουσιάζουν ουσιαστικές διαφορές, ακριβώς επειδή και οι τρεις αυτές καταστάσεις εμπλέκουν την πρωτογενή, αυτόνομη φαντασία. Η κοινή αυτή βάση και ο αφηγηματικός («συνταγματικός») χαρακτήρας του ονείρου, του μύθου και κατ' επέκταση του διηγήματος εξηγούν, ίσως, την ευκολία με την οποία ο Βιζυηνός και ο Παπαδιάμαντης περιέλαβαν την αφήγηση ονειρικών καταστάσεων στα κείμενά τους. Το έργο του Μιχάλη Χρυσανθοπούλου εξετάζει διεπιστημονικά τον ρόλο του ονείρου στα έργα των δύο αυτών πρώιμων μοντέρνων συγγραφέων.

Οι αναλύσεις που ακολουθούν δίνουν πολλές διαφωτιστικές πληροφορίες όχι μόνο για το πανανθρώπινο φαινόμενο του ονείρου, αλλά και κατ' εσχάτην για τη νεοελληνική κοινωνία και τον πολιτισμό της.

2. Γουβαρόπουλος Γιώργος
"Ψάρις και σπύριο σε
θαλασσινό τοπίο" (1937),
λύδι σε χάρτιμοργνί
0,89 x 1,16 μ.
Εθνική Πνακοθήκη.

1. Γύζης Νικόλαος
"Ο Ιωσήφ στη φυλακή"
(1868), σχέδιο σε κάρβουνο
σε χαρτί, 0,32 x 0,36 μ.
Εθνική Πνακοθήκη.